گەڕان...
دەستپێک | هزر | ئەدەب | هونەر | مۆڵتی میدیا | ژنەفتن | بڵاۆکەکان

سەفەر لەناو بەستەڵەکی دەقدا؛ خوێندنەوەیەکی ڕەخنەیی بۆ ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی»

عرفان کەرەمی[1]

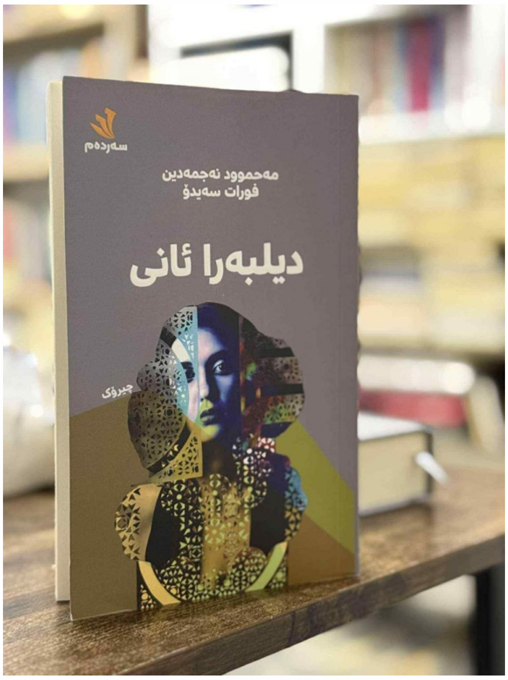

٢٤ی شوباتی ٢٠٢٦ وتار

ئەم خوێندنەوە ڕەخنەییە، خوێندنەوەیەکی قووڵ و گشتگیرە بۆ ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» لە نووسینی مەحموود نەجمەدین. ڕۆمانەکە کارێکی ئێکسپێریمنتاڵی[2] پۆست-مۆدێرنە کە پرسیار لە سنوورەکانی نێوان واقیع و وەهم، دەق و نووسەر دەکات. لەم خوێندنەوەیەدا، ڕۆمانەکە

---

[1] E-mail: Erfankarami094@gmail.com .
[2] Experimental.

لەسەر هەشت تەوەری سەرەکی خراوەتە ژێر نەشتەرگەریی ڕەخنەییەوە: «گەڵاڵە[3]، کرۆنۆتۆپ[4]، کارەکتەرسازی، هۆکارمەندی، فەزا، ماکەکانی گێڕانەوە، زمان و گشتییەتی ئۆرگانیکی». دەرئەنجامی شیکارییەکان پیشانی دەدەن کە ئەگەرچی ڕۆمانەکە لە درووستکردنی فەزایەکی سڕبووی خەماوی و بەکارهێنانی تەکنیکی «میتا-فیکشن[5]»دا سەرکەوتنی گەورەی بەدەست هێناوە، بەڵام لە ڕووی بینای گێڕانەوە، پچڕانی هێڵی هۆکارمەندی، وەستانی گەشەی دەروونیی کارەکتەرەکان و کێشە زەقەکانی ڕێنووس و زمانەوە، دووچاری کەلێنی تەکنیکی بووەتەوە و وای کردووە کارەکە لەبری یەکگرتوویيەکی ئۆرگانیکی، زیاتر لە مۆزاییکێکی پەرتەوازە بچێت.

ئەدەبیات هەمیشە ئاوێنەیەک بووە بۆ پیشاندانی نامۆبوونی مرۆڤ، بەڵام چی ڕوو دەدات کاتێک ئاوێنەکە خۆی دەشکێت و کارەکتەرەکان دەیانەوێت لە چوارچێوەکەی بێنە دەرەوە؟ ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» یەکێکە لەو هەوڵە دەگمەن و بوێرانەیەی ناو ئەدەبیاتی نوێی کوردی کە ڕەتی دەکاتەوە ملکەچیی یاساگەلی باوی گێڕانەوە بێت. ئەم کارەی «مەحموود نەجمەدین» خوێنەر پەلکێشی ناو گێژاوێکی جوگرافی و دەروونی دەکات؛ لە شەقامە بەفراوییەکانی سلێمانی و سنەوە بۆ مەهاباد و کەرکووک، تەنها بۆ گێڕانەوەی چیرۆکی «حەمدی بەگ». پیاوێکی تەمەن پەنجا و پێنج ساڵە کە واقیعی بەرجەستەی ڕەت کردووەتەوە و عاشقی «زادینا»یە؛ ژنێک کە تەنها لەناو چیرۆکێکی هەفتا و پێنج ساڵەدا هەیە!

چیرۆکەکە بە شێوەیەکی سەرەکی بە دەوری کارەکتەری «حەمدی بەگدا دەسوڕێتەوە؛ پیاوێکی تەمەن پەنجا و پێنج ساڵەی سەڵت کە هێندە نوقمی ناو حیکایەتەکان بووە، ناتوانێت لە دنیای ڕاستەقینەدا بژی. ئەو بەدوای ژنێکی نادیار و خەیاڵیدا بە ناوی «زادینا» وێڵە کە تەنها لەناو چیرۆکێکدا ناسیویەتی و بە سەختی عاشقی بووە. ڕۆمانەکە لە ١١ بەش پێکهاتووە

[3] Plot.

[4] Chronotope.

[5] Meta-fiction.

و زۆربەی بەشەکان ناوی کارەکتەرە جیاوازەکانیان لێ نراوە (وەک کاکە شەگر، کاکە وەلی، کاکە ڕەش، کاکە باوە، هتد...) کە سەرجەمیان ڕووداو و سەربوردەی سەیری خۆیان هەیە لە کەشوهەوایەکی زۆربەری سارد و بەفراویدا.

تێکشکاندنی سنوورەکانی واقیع: شیکردنەوەی گەلاڵە و کرۆنۆتۆپ

ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» تاقیکردنەوەیەکی بوێرانەی گێڕانەوەیە لە ئەدەبیاتی نوێی کوردیدا کە تێیدا نووسەر (مەحموود نەجمەدین) خوێنەر دەخاتە ناو گێژاوێکی ئەدەبییەوە کە جیاکردنەوەی ڕاستی و خەیاڵ تێیدا ئەستەمە. بۆ تێگەیشتن لەم کارە و هەڵسەنگاندنی، پێویستە بە دیدێکی ڕەخنەگرانەوە لە پێکهاتەی گەلاڵە و ڕەهەندەکانی کات و شوێن (کرۆنۆتۆپ) بڕوانین.

گەلاڵەی ڕۆمانەکە پێچەوانەی هێڵی کلاسیکیی گێڕانەوەیە. لەبری ئەوە، ئێمە لەگەڵ گەلاڵەیەکی ئەڵقەیی و فرە-ڕووداودا مامەڵە دەکەین کە بە دەوری یەک چەقی دەروونیدا دەسوڕێتەوە: پەرۆشیی حەمدی بەگ بۆ زادینا.

ڕۆمانەکە لە ١١ بەش پێکهاتووە کە ١٠ بەشی یەکەمیان ناوی کارەکتەرە جۆراوجۆرەکانیان هەڵگرتووە (کاکە شەگر، کاکە وەلی، کاکە باوە... هتد). کێشەی سەرەکیی گەلاڵەکە ململانێیەکی ناوەکییە لە نێوان حەمدی بەگ و واقیعدا؛ ئەو پیاوێکی تەمەن ٥٥ ساڵەیە کە ناتوانێت لە دنیای ماددیدا بژی و عاشقی ژنێکە لە چیرۆکێکی ٧٥ ساڵەدا. لووتکەی گەلاڵەکەش لە بەشی کۆتاییدا ڕوو دەدات، کاتێک خودی نووسەر دەبێتە بەشێک لە ڕووداوەکان. ئەم مێتا-فیکشنە پرسیارێکی فەلسەفی دروست دەکات: ئایا ئێمە چیرۆکەکان دەنووسین، یان چیرۆکەکان ئێمە دەنووسنەوە؟

ئەگەرچی ئەم فۆڕمە نوێیە، بەڵام قوربانیی خەیاڵە فراوانەکەی خۆیەتی. تەرخانکردنی دە بەش بۆ کارەکتەرە لاوەکییەکان وای کردووە ڕۆمانەکە لە هەندێک جێگەدا لە چیرۆکی کورت بچێت و خوێنەر لە پرسی سەرەکیی «گەڕان بەدوای زادینا» دوور بخاتەوە.

لە «دیلبەرا ئانی»دا، زەمەن و شوێن ڕۆڵێکی کاراکتەرییانەیان هەیە و تەنها پاشخانێک بۆ ڕووداوەکان نین. شوێنەکان فرەچەشنن (سلێمانی، سنە، مەهاباد، کەرکووک)، بەڵام ئەوەی یەکیان دەخات کەشی بەفراوی و سەرمایەکی تاقەتپڕووکێنە. بەفر لێرەدا هێمایە بۆ سڕبوون و بەستەڵەکی ژیانی حەمدی بەگ. هەروەها شوێنی سەرەکی زۆرجار «ناو دەقەکان» و «ناو تابلۆکان»ە (وەک تابلۆکەی کاکە لاوە و نازەنین). لە ڕووی زەمەنیشەوە، ڕۆمانەکە لە نێوان زەمەنی مۆدێرن (مۆبایل، فەیسبووک) و زەمەنی دێرین و وەستاودا (چیرۆکە هەفتا و پێنج ساڵەکان) یاری دەکات.

زاڵبوونی ڕەهای کەشوهەوای بەفراوی بەسەر تەواوی شوێنەکاندا، وای کردووە وێنەی جوگرافیی ڕۆمانەکە کەمێک وشک و دووبارە[6] بێتەوە و نەبوونی کۆنتراست[7]ی کەشوهەوا، وێنەکان تێکەڵ دەکات. لە لایەکی ترەوە، بازدانی خێرای کات و شوێن لە واقیعەوە بۆ ناو تابلۆ و چیرۆکەکان، لە هەندێک جێگەدا بەبێ پاساوی تەکنیکیی بەهێز ڕوو دەدات کە ئەمەش هەندێک جار دەبێتە هۆی سەرلێشێوانی خوێنەر و ونکردنی هەستی ئاڕاستە.

داڕشتنی کارەکتەر و ئاڵۆزیی پەیوەندییەکان لە خولگەی وەهمدا

لە ڕۆمانی«دیلبەرا ئانی»دا، کارەکتەرەکان تەنها بوونەوەرێکی ناو دەق نین کە ڕووداوەکان بجووڵێنن، بەڵکوو ئەوان نوێنەرایەتیی دۆخە دەروونی و کۆمەڵایەتییە ئاڵۆزەکان دەکەن.

---

[6] Monotonous.
[7] Contrast.

دارشتنی کەسایەتییەکان و چۆنیەتیی درووستبوونی پەیوەندی لە نێوانیاندا، یەکێکە لە بنەما گرنگەکانی ئەم مێتا-فیکشنە کە پێویستی بە هەڵوەستە لەسەرکردنێکی وردی شیکاری و ڕەخنەیی هەیە.

نووسەر لە درووستکردنی کەسایەتییەکاندا، پشتی بە درووستکردنی کۆنتراست (دژبەری) بەستووە لە نێوان یەک کارەکتەری چەقی (حەمدی بەگ) و کۆمەڵێک کارەکتەری پەراوێزی (کاکەکان).

حەمدی بەگ پیاوێکی تەمەن ٥٥ ساڵەیە کە لە ڕووی دەروونییەوە دابڕاوە لە واقیع. ئەو نوێنەرایەتیی «مرۆڤی نامۆ» دەکات کە ناتوانێت لەگەڵ سەردەمەکەی خۆیدا بگونجێت. عاشقبوونی بە «زادینا» (کە ژنێکی ناو چیرۆکێکی ٧٥ ساڵەیە)، جۆرێکە لە هەڵاتن لە واقیع[8]. ئەو ژنانی ڕاستەقینە و بەرجەستەی ناو ژیانی لە پێناو سێبەرێکدا ڕەت دەکاتەوە. پەیوەندیی حەمدی بەگ لەگەڵ زادینا، پەیوەندییەکە لە نێوان مرۆڤ و دەقدا، نەک مرۆڤ و مرۆڤدا.

زادینا کارەکتەرێکی فیزیکی نییە، بەڵکوو «پرۆجێکشن[9]» و ڕەنگدانەوەی ئارەزووە شاراوەکانی حەمدی بەگـە. ئەو هێمایەکە بۆ ئەو کامڵبوونەی[10] کە لە دنیای ڕاستەقینەدا نییە.

کارەکتەرەکانی وەک «کاکە وەلی، کاکە سوور، کاکە باوە و ئەوانی تر»، هەریەکەیان هەڵگری خەم و تراژیدیایەکی سەربەخۆی خۆیانن. ئەوان نوێنەرایەتیی واقیعە تاڵ، سارد و هەندێک جاریش پڕ لە توندوتیژییەکان دەکەن (وەک خنکاندنی کاکە وەلی، یان شێتبوونی کاکە ڕەش).

پەیوەندیی نێوان حەمدی بەگ و ئەم کارەکتەرە لاوەکییانە، پەیوەندییەکی ڕاگوزەر و لاوازە. حەمدی تەنها وەک «تێپەڕبوویەک» یان «گوێگرێک» بەناو ژیانیاندا دەڕوات، بەبێ ئەوەی

[8] Escapism.
[9] Projection.
[10] Perfection.

کاریگەرییەکی قووڵی سۆزداری لەسەریان دروست بکات، چونکە تەواوی سۆزی ئەو بۆ زادینایە.

سەرەڕای فرەیی و دەوڵەمەندیی جۆری کارەکتەرەکان، ڕۆمانەکە لە ڕووی تەکنیکییەوە دەکەوێتە ناو چەند بۆشاییەکەوە سەبارەت بە گەشەسەندنی کەسایەتییەکان. گەورەترین ڕەخنە کە ئاراستەی کارەکتەری «حەمدی بەگ» دەکرێت، ئەوەیە کە کەسایەتییەکی «نەگۆڕ[11]»ـە. لە سەرەتای ڕۆمانەکەوە تا کۆتایی، حەمدی بەگ هەمان پیاوی گیرخواردووی ناو خەیاڵە. ئەو بەناو چەندین ڕووداوی جیاواز و چیرۆکی کارەکتەرەکانی تردا تێدەپەڕێت، بەڵام هیچ یەکێک لەو ڕووداوانە گۆڕانکارییەکی سایکۆلۆژی یان تێگەیشتنێکی نوێ[12] لە ناخیدا دروست ناکەن. کارەکتەرێک کە گەشە نەکات، ناتوانێت هاوسۆزییەکی بەردەوام لای خوێنەر بهێڵێتەوە.

بەکارهێنانی دە بەش بۆ دە کارەکتەری جیاواز، وای کردووە نووسەر کاتی تەواوی نەبێت بۆ چوونە ناو قووڵاییی دەروونیی هیچ کام لەم «کاکە»یانە. ئەوان زیاتر وەک «تیپێکی کۆمەڵایەتی[13]» یان کارەکتەری یەک-ڕەهەندی دەردەکەون کە تەنها بۆ گێڕانەوەی ڕووداوێک هێنراونەتە ناو دەقەکەوە و دواتر ون دەبن، بەبێ ئەوەی شوێنپەنجەیەکی بەهێز لەسەر گەلاڵە سەرەکییەکە بەجێبهێڵن.

بەهۆی ئەوەی هەر بەشێک تەرخان کراوە بۆ کەسایەتییەکی نوێ، خوێنەر دەرفەتی ئەوەی نابێت پەیوەندییەکی سۆزداریی تۆکمە لەگەڵ کارەکتەرەکاندا دروست بکات. پەیوەندییەکانی ناو ڕۆمانەکە (بە تایبەت پەیوەندیی حەمدی بەگ لەگەڵ دەوروبەرەکەی) زۆر ساردن، ڕێک

[11] Static.
[12] Epiphany.
[13] Stereotype.

وەک ئەو بەفرەی کە بەسەر شارەکاندا دەبارێت. ئەم ساردییە، ئەگەرچی ڕەنگە مەبەستدار بێت، بەڵام وای کردووە ڕۆمانەکە لە ڕووی سۆزدارییەوە کەمێک وشک بێت.

لۆژیکی خەیاڵ و لاوازیی هۆکارمەندی لە داڕشتنی ڕووداوەکاندا

لە زانستی گێڕانەوەدا، «ڕووداو» بزوێنەری چیرۆکە، بەڵام «هۆکارمەندی[14]» (واتە پەیوەندیی نێوان هۆکار و دەرئەنجام) ئەو کۆنکریتەیە کە ڕووداوەکان پێکەوە دەبەستێتەوە و وادەکات خوێنەر باوەڕ بە گەشەسەندنی چیرۆکەکە بکات. ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» لەم ڕووەوە یارییەکی مەترسیدار دەکات؛ نووسەر لۆژیکی واقیع تێک دەشکێنێت و هۆکارمەندییەکی خەیاڵی و دەروونی جێگەی دەگرێتەوە.

داڕشتنی ڕووداوەکان لەم ڕۆمانەدا پشتی بە ڕیزبەندییەکی لۆژیکی نەبەستووە (واتە ڕووداوی A نابێتە هۆی دروستبوونی ڕووداوی B)، بەڵکوو پشتی بە «هۆکارمەندییەکی سایکۆلۆژی و سیحری» بەستووە؛ واتە گەورەترین شکاندنی هۆکارمەندی لە بزوێنەری سەرەکیی ڕۆمانەکەدایە. «هۆکار»: حەمدی بەگ عاشقی ژنێکی ناو دەقێکی ٧٥ ساڵە دەبێت بە ناوی زادینا. «دەرئەنجام»: دەست دەکات بە گەڕان بەسەر شەقام و شارە بەفراوییەکانی دنیای ڕاستەقینەدا. ئەم تێکەڵکردنەی واقیع و خەیاڵ، ڕووداوەکان لەسەر بنەمایەکی ئەبسوردی (پووچگەرا) و نالۆژیکی دروست دەکات کە خزمەت بە گەیاندنی پەیامی نامۆبوونی کارەکتەرەکە دەکات.

ڕووداوەکانی ناو بەشەکانی تر، وەک کەوتنە ناو بیری نەوتی کاکە سوور، خنکاندنی کاکە وەلی لە خەودا، یان چوونە ناو تابلۆکەی کاکە لاوە و نازەنین، ڕووداوی سەربەخۆن. هۆکاری ڕوودانیان پەیوەندیی بە گەڕانەکەی حەمدی بەگەوە نییە، بەڵکوو ئەوان ڕووداوی تراژیدی

[14] Causality.

یان سەیروسەمەرەن کە تەنها بۆ دروستکردنی کەشێکی باڵادەست لە نائومێدی و سڕبوون لە دەقەکەدا جێگیر کراون.

زۆرجار ڕووداوەکان بە لۆژیکی خەون دەڕۆن بەڕێوە. بازدانی لەناکاو، دەرکەوتن و ونبوونی کارەکتەرەکان و ڕووداوی لەناکاوی بێ پاساو، وادەکات خوێنەر هەست بکات لەبری ڕۆمانێکی واقیعی، خەریکی خوێندنەوەی تابلۆیەکی سوریالیستییە.

هەرچەندە تێکشکاندنی لۆژیک خەسڵەتێکی ئەدەبیاتی پۆست-مۆدێرن و ئکسپێریمنتاڵە، بەڵام «دیلبەرا ئانی» لەم خاڵەدا تووشی چەند درزێکی تەکنیکی بووە کە کاریگەریی لەسەر چێژی گێڕانەوە دروست کردووە. ڕۆمانێکی سەرکەوتوو پێویستی بەوەیە ڕووداوەکان وەک یاریی دۆمینە یەکتر بخەن. بەڵام لەم ڕۆمانەدا، چوونە دەرەوەی حەمدی بەگ لە بەشێک و چوونە ناو بەشێکی تر (بۆ نموونە لە چیرۆکی کاکە باوەوە بۆ چیرۆکی کاکە شەگر)، زۆرجار بەبێ هیچ هۆکارمەندییەکی بەهێز ڕوو دەدات. حەمدی بەگ تەنیا وەک «گەشتیارێک» بەناو ڕووداوەکاندا تێدەپەڕێت و بوون و نەبوونی لە زۆربەی بەشەکاندا کاریگەریی لەسەر گۆڕینی ئاڕاستەی ڕووداوەکان[15] نییە.

بۆ چارەسەرکردن یان درووستکردنی گرێکان، ڕۆمانەکە زۆر پشتی بە ڕێکەوت[16] بەستووە لەبری کێشەی درووستکراوی دەستی کارەکتەرەکان. کاتێک کارەکتەرێک چارەنووسی بە ڕێکەوت دیاری دەکرێت نەک بە بڕیارەکانی خۆی، خوێنەر هەست بە لاوازیی ململانێکان دەکات و پەرۆشیی بۆ دەرئەنجامەکان کەم دەبێتەوە.

گەورەترین ڕەخنەی هۆکارمەندی لە بەشی کۆتاییدا دەردەکەوێت. کاتێک نووسەر خۆی دێتە ناو گێڕانەوەکە و دەنگی ڕاکردن بەدوای زادینادا دەبیسترێت، تەواوی لۆژیکی هۆکارمەندیی ناو ڕۆمانەکە دادەڕمێت. ئەمە نیشانی دەدات کە ڕووداوەکان نەیانتوانیوە لەناو خودی

[15] Plot Twist.
[16] Coincidence.

دەقەکەدا بگەنە چارەسەر، بۆیە نووسەر بە زەبری هێزی دەرەکی (میتا-فیکشن) کۆتایی بە گێڕانەوەکە هێناوە، ئەمەش لە ڕووی بینای ڕۆمانەوە وەک لاوازییەک لە بەستنەوەی گرێکاندا دەبینرێت.

ئەندازەی فەزا و ململانێی نێوان وەسفی وەستاو[17] و دینامیک[18]

لە ئەدەبیاتی گێڕانەوەدا، «فەزا» تەنیا قاپێک نییە بۆ لەخۆگرتنی ڕووداوەکان، بەڵکوو زۆرجار دەبێتە کارەکتەرێکی زیندوو کە کاریگەریی ڕاستەوخۆ لەسەر سایکۆلۆژیای پاڵەوانەکان و ئاراستەی چیرۆکەکە دادەنێت. ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» لەم ڕووەوە تاقیکردنەوەیەکی سەرنجڕاکێشە؛ نووسەر فەزایەکی سڕبوو و بەستەڵەک دروست دەکات کە تێیدا ململانێیەکی توند لە نێوان جووڵە (دینامیک) و وەستان (ستاتیک)دا هەیە.

نووسەری ڕۆمانەکە، بە مەبەستی بەرجەستەکردنی دۆخی دەروونیی «حەمدی بەگ»، پشتی بە فەزایەکی دیاریکراو و دوو جۆر لە وەسف بەستووە. فەزای گشتیی ڕۆمانەکە، فەزایەکی زستانە و بەفراوییە کە چەندین شاری جیاوازی کوردستان دەگرێتەوە (لە گۆیژە و ئەزمەڕی سلێمانی‌یەوە، بۆ ئاوییەری سنە، مەهاباد، تا دەگاتە گەڕەکی ئەڵماس لە کەرکووک). ئەم فەزا ساردە «ئاوێنە»ـیەکە بۆ ژیانی حەمدی بەگ. وەک چۆن شارەکان کەوتوونەتە ژێر بەفرەوە و سڕ بوون، ئاواش ژیانی واقیعیی حەمدی بەگ سڕ بووە و لەناو چیرۆکێکی هەفتا و پێنج ساڵەدا چەقی بەستووە.

وەسفی وەستاو ئەو کاتانە دەردەکەوێت کە نووسەر کاتی گێڕانەوە دەوەستێنێت بۆ ئەوەی وێنەیەکی فیزیکی یان شوێنێکمان بۆ بکێشێت. لەم ڕۆمانەدا، وەسفی وەستاو لە لووتکەدایە.

---

[17] Static Description.
[18] Dynamic Description.

بۆ نموونە: وەسفکردنی چرکەساتی بارینی بەفر بەسەر شاردا، خامۆشیی شەو، یان ئەو چرکەساتەی حەمدی بەگ دەچێتە ناو «تابلۆ»کەی کاکە لاوە و نازەنین. تابلۆ خۆی لە خۆیدا چەقی وەستانە، نووسەر لێرەدا بە زمانێکی شاعیرانە، وەسفی وەستاوی تابلۆکە دەکات بۆ ئەوەی هەستی نەمری و گرتنی چرکەساتەکە لای خوێنەر دروست بکات.

وەسفی دینامیک تایبەتە بە جوولە و خێرایی ڕووداوەکان. لە «دیلبەرا ئانی»دا، وەسفی دینامیک لەو ساتانەدا دەردەکەوێت کە کارەکتەرەکان تووشی شۆک دەبن یان ڕووداوێکی خێرا ڕوو دەدات. وەک بەربوونەوەی کاکە سوور بۆ ناو بیری نەوتەکە، یان خنکاندنی کاکە وەلی. بەهێزترین وەسفی دینامیکیش لە کۆتاییی ڕۆمانەکەدایە؛ کاتێک فەزای هێمن و وەستاوی ڕۆمانەکە لەناکاو دەشکێت و وەسفەکە دەبێتە وەسفی «ڕاکردن و هاوارکردن»ی فورات سەیدو بەدوای زادینادا بەرەو کڵێسای چوارچرا، لە کاتێکدا مەحموود لە گەرماو دێتە دەرەوە.

لەگەڵ ئەوەی زمان و وەسفەکانی ڕۆمانەکە لە ڕووی ئەدەبی و شاعیرییەوە جوانن، بەڵام لە ڕوانگەی پێکهاتەی گێڕانەوەوە[19]، ئەم شێوازە ڕووبەڕووی چەند کەلێنێک دەبێتەوە:

1. قەتیسبوونی وەسفی وەستاو[20]: زۆر بەکارهێنانی وەسفی وەستاو، بەتایبەت بۆ وەسفکردنی کەشوهەوای سارد و بەفر لە سەرەتای زۆربەی بەشەکاندا، وای کردووە «تێمپۆ» (خێرایی)ی ڕۆمانەکە زۆر خاو بێتەوە. خوێنەر زۆرجار هەست دەکات لەناو وێنەیەکی فۆتۆگرافیدایە نەک ڤیدیۆیەک کە بەرەوپێش بچێت. ئەم خاوبوونەوەیە مەترسیی ئەوەی هەیە کە خوێنەر بێزار بکات، چونکە وەسفەکان لەبری ئەوەی خزمەت بە پاڵنانی ڕووداوەکان بکەن بەرەو پێشەوە، زیاتر وەک جوانکارییەکی زمانەوانی کار دەکەن.

---

[19] Narrative Structure.

[20] Over-reliance on Static Description.

2. دووبارەبوونەوەی فەزا و نەبوونی کۆنتراست (دژبەری): یەکێک لە کێشەکانی داڕشتنی فەزا لەم کارەدا، نەبوونی دژبەری‌یە. مرۆڤ کاتێک هەست بە سەرمایەکی قورس دەکات کە پێشتر گەرمایەکی بینیبێت. لەم ڕۆمانەدا، لە بەشی یەکەمەوە تا کۆتایی، هەمان فەزای سارد و بەفراوی زاڵە بەسەر تەواوی شارەکاندا. ئەم مۆنۆتۆنییە (یەکئاوازییە) وا دەکات فەزاکە کاریگەرییە شۆکهێنەر و هێماییەکەی لەدەست بدات و ببێتە شتێکی ئاسایی بۆ خوێنەر.

3. دینامیکییەتی ساختە[21]: زۆرجار گواستنەوەی حەمدی بەگ لە شارێکەوە بۆ شارێکی تر (لە سلێمانی‌یەوە بۆ سنە، یان مەهاباد)، وەک جووڵەیەکی دینامیکی دەردەکەوێت، بەڵام لە واقیعی گێڕانەوەکەدا ئەمە دینامیکییەتێکی فیزیکییە و هیچ جووڵەیەکی «دەروونی» یان «درامی»ی لەگەڵدا نییە. حەمدی بەگ دەچێتە هەر شارێک، هەر هەمان پیاوە بێئومێدەکەیە و ڕووداوەکانیش هەر هەمان کارەکتەری نامۆبوونیان هەیە. ئەمەش وەسفە دینامیکەکان بێبەها دەکات چونکە دەرئەنجامی دراماییان لێ ناکەوێتەوە.

زمان و ڕاوێژی گێڕانەوە[22]

لە هەر دەقێکی ڕۆماندا، زمان تەنیا ئامرازی گواستنەوەی زانیاری نییە. بەڵکوو خودی زمانەکە دەبێتە بەشێک لە شووناسی کارەکتەرەکان و کەشوهەوای چیرۆکەکە. ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» بەهۆی فرەیی شوێنەکان، تاقیکردنەوەیەکی زمانەوانیی ئاڵۆزە کە هەڵگری چەندین خاڵی بەهێز و لە هەمان کاتدا چەندین کەلێنی ڕێزمانی و ڕێنووسییە.

ڕاوێژی گێڕانەوە لەم ڕۆمانەدا فرەدەنگە[23] و هەوڵ دەدات لەگەڵ گۆڕانی جوگرافیادا، زمانەکەش بگۆڕێت. گێڕانەوەکە لە نێوان دوو ئاستدا یاری دەکات؛ ئاستی ناوەکی (چیرۆکی

[21] Fake Dynamism.
[22] Narrative Voice.
[23] Polyphonic.

حەمدی بەگ و کاکەکان) و ئاستی دەرەکی (دەنگی خودی نووسەر کە دێتە ناو دەقەکەوە). ئەم تێکەڵکردنە وای کردووە ڕاوێژی گێڕانەوەکە لە دەنگێکی کلاسیکیی باوەڕپێکراوەوە بگۆڕێت بۆ دەنگێکی یاریزان[24] کە خوێنەر هۆشیار دەکاتەوە کە خەریکی خوێندنەوەی «دەق»ێکە نەک «واقیع»ێک.

یەکێک لە خاڵە دیارەکانی زمان لەم ڕۆمانەدا، هەوڵدانە بۆ بەرجەستەکردنی شێوەزارەکانی ناوچە جیاوازەکان. بەو پێیەی ڕووداوەکان لە سلێمانی، سنە، مەهاباد و کەرکووک ڕوو دەدەن، هەروەها بەهۆی پاشخانی نووسەرەکەوە، دەقەکە پڕە لە وشە و دەستەواژەی جیاواز. تێکەڵکردنی وشەکانی شێوەزاری کوردیی باکووری (وەک: ئەز، چما، ئەنگوت) لەگەڵ سۆرانییەکی ستاندارد و هەندێک جاریش بەکارهێنانی دەستەواژەی ناوچەیی (وەک: هێشتاکینە، ساواقی زستان، چەلەنگی)، فەرهەنگۆکی ڕۆمانەکەی دەوڵەمەند کردووە.

سەرەڕای هەوڵەکان بۆ فرەدەنگی، ڕۆمانەکە لە ڕووی تەکنیکی گێڕانەوەوە دەگاتە چەند بنبەستێک. ئەگەرچی ڕۆمانەکە ناوی دە «کاکە»ی جیاوازی تێدایە (کاکە شەگر، کاکە وەلی، کاکە لاوە...)، بەڵام کاتێک دیالۆگ یان مۆنۆلۆگەکانیان دەخوێنینەوە، هەست بە جیاوازییەکی گەورە ناکەین لە «ئاستی زمانەوانی»یی کارەکتەرەکاندا. چ کابرایەکی کرێکار، چ شوانێک (کاکە ڕەش)، چ خودی حەمدی بەگ، زۆربەیان بە یەک ڕاوێژ و بە یەک ئاستی شاعیرانە و فەلسەفی قسە دەکەن. واتە دەنگی کارەکتەرەکان لەناو دەنگی «نووسەر»دا تواوەتەوە و نەیانتوانیوە سەربەخۆییی زمانەوانیی خۆیان[25] بەدەست بهێنن.

لە هەندێک بڕگەدا، بەکارهێنانی وشەکانی وەک «ئەز» و «چما» لەناو ڕستەیەکی تەواو سۆرانیدا، هەستێکی نامۆ دروست دەکات. لەبری ئەوەی خزمەت بە کەشوهەوای ناوچەکە

[24] Playful Tone.
[25] Character Voice.

بکات، وەک پینەیەکی زمانەوانی دەردەکەوێت و نەیتوانیوە بەشێوەیەکی ئۆرگانیک لەگەڵ تەواوی تابلۆ زمانەوانییەکەدا یەکبگرێت.

هەر دەقێکی ئەدەبی پێویستی بە سەرپەرشتییەکی وردی زمانەوانییە. بەداخەوە، بە پشتبەستن بە پێوەرەکانی ڕێنووسی یەکگرتووی زمانی کوردی، دەقەکە کۆمەڵێک کەلێنی تێدایە کە کاریگەریی نەرێنی لەسەر چێژی خوێندنەوە دروست دەکات. یەکێک لە کێشە زەقەکانی دەقەکە، مامەڵەنەکردنی درووستە لەگەڵ مەودا و نیومەودا. زۆرجار وشە لێکدراوەکان یان پاشگر و پێشگرەکان بە هەڵە لکێنراون یان جیا کراونەتەوە کە ئەمەش هەناسەی خوێندنەوە دەپچڕێنێت.

لە زۆر شوێندا، نووسەر لەبری بەکارهێنانی زمانی ستانداردی ئەدەبی بۆ وەسف و گێڕانەوە، دەچێتە سەر زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە (بۆ نموونە: نووسینی «ئەلێی» لەبری «دەڵێی»، یان «ئەزانی» لەبری «دەزانی»). ڕاستە ئەمە لەناو دیالۆگی کارەکتەرەکاندا دەبێت ببێت، بەڵام کاتێک دەکەوێتە ناو گێڕانەوەی گشتییەوە، ئاستی فەرمیی دەقەکە دادەبەزێنێت.

هەروەها بوونی چەندین هەڵەی چاپ و تایپ (وەک نەکەوتنی پیتی واو، یان تێکەڵبوونی پیتەکان) نیشانی دەدات کە ڕۆمانەکە پێش چاپکردن، پرۆسەیەکی وردی هەڵەچنیی تێنەپەڕاندووە. ڕۆمانێکی ئێکسپێریمێنتاڵی وا کە یاری بە خەیاڵ دەکات، دەبێت لە ڕووی فۆرم و ڕێنووسەوە زۆر تۆکمە بێت بۆ ئەوەی خوێنەر متمانەی پێ بکات.

یاریپێکردنی گۆشەنیگا[26] و قەیرانی ناوەندیکردنەوە[27] لە گێڕانەوەدا

لە هەر دەقێکی گێڕانەوەدا، «گۆشەنیگا» و «ناوەندیکردنەوە» ئەو دوو ماکە سەرەکییەن کە دیاری دەکەن خوێنەر لە چ چاوێکەوە و بە چ ئاستێک لە زانیارییەوە دەچێتە ناو جیهانی چیرۆکەکەوە. ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» هەوڵێکی ئەدەبیی پۆست-مۆدێرنە بۆ تێکشکاندنی گۆشەنیگای تاکدەنگ و باو، بەڵام لە جێبەجێکردنی ئەم تەکنیکەدا، دەکەوێتە ململانێیەکی توند لەگەڵ خودی خۆیدا.

نووسەر لەڕێگەی گۆڕینی بەردەوامی گۆشەنیگاوە، خەیاڵدانێکی پەرشوبڵاو بەڵام چەقبەستوو بە یەک ئامانجەوە درووست دەکات. ڕۆمانەکە پشتی بە گۆشەنیگای کەسی یەکەم (من) بەستووە، بەڵام ئەم «من»ـە جێگیر نییە. لە هەر بەشێکدا کامێرای گێڕانەوە دەدرێتە دەست کارەکتەرێکی نوێ (کاکە شەگر، کاکە سوور، کاکە لاوە، و لە کۆتاییشدا حەمدی بەگ). ئەم گۆڕانکارییە، وا دەکات ئێمە چیرۆکەکە لە چەندین چاوی جیاوازەوە ببینین کە هەریەکەیان پارچەیەک لە وێنە گەورەکەی «گەڕان بەدوای زادینادا» پیشان دەدەن.

سەرەڕای گۆڕانی گۆشەنیگاکان، «ناوەندیکردنەوە» (ئەو خاڵەی کە تیشکی خرێوەتە سەر) بەردەوام بە دەوری یەک چەقدا دەسوڕێتەوە، ئەویش سایکۆلۆژیای «حەمدی بەگ» و ونبوونەکەیەتی. تەنانەت کاتێک کاکە سوور لەناو بیری نەوتەکەدایە، یان کاکە وەلی دەخنکێنرێت، هێشتا تیشکی گێڕانەوەکە[28] هەر دەگەڕێتەوە سەر ئەوەی حەمدی بەگ چۆن کاردانەوەی بۆ ئەم ڕووداوانە هەیە.

لە بەشی کۆتاییدا، گۆشەنیگاکە لەسەر ئاستی کارەکتەرەکانەوە دەکشێتەوە بۆ ئاستی خودی «درووستکەرەکان». لێرەدا کامێراکە دەچێتە دەرەوەی ڕۆمانەکە و لە دەرەوە (لەناو گەرماو

---

[26] Point of View.

[27] Focalization.

[28] Focal Point.

و له کاتی ئامادەکردنی کتێبەکە بۆ چاپ) سەیری خودی کارەکتەرەکان دەکاتەوە کە هێشتا ڕادەکەن.

بەکارهێنانی ئەم تەکنیکە ئاڵۆزانە، ئەگەرچی لە ڕووی تیۆرییەوە بوێرانەیە، بەڵام لە کاتی پراکتیزەکردندا لەناو دەقەکەدا ڕووبەڕووی چەند کەلێنێکی تەکنیکی بووەتەوە. گەورەترین کێشەی ئەم ڕۆمانە لە ماکی گێڕانەوەدا ئەوەیە کە «گۆشەنیگای کارەکتەر» و «گۆشەنیگای نووسەر» لە یەکتر جیا نەکراونەتەوە. کاتێک گۆشەنیگا دەگۆڕێت لە «کاکە باوە»ـەوە بۆ «کاکە ڕەش»، دەبوو ئاستی تێگەیشتن، بینین و سنووری زانیارییەکانیشیان بگۆڕێت. بەڵام لە «دیلبەرا ئانی»دا، زۆربەی کارەکتەرەکان هەمان ئاستی هۆشیاری و هەمان چاوی گێڕەریان هەیە بۆ بینینی شتەکان. ئەمەش وای کردووە گۆڕینی گۆشەنیگاکان تەنیا گۆڕینێکی «ناو» بێت، نەک گۆڕینێکی «سایکۆلۆژی».

لە زۆر جێگەدا، ناوەندیکردنەوەکە زۆر بە زەبری هێز دەگەڕێندرێتەوە بۆ سەر حەمدی بەگ. کارەکتەرێک کە خۆی لەناو قەیرانێکی گەورەدایە، لە ناکاو گێڕانەوەکەی ناوەندی خۆی جێدەهێڵێت و سەرنج دەخاتە سەر هەڵسوکەوتێکی ئاساییی حەمدی بەگ. ئەمەش لۆژیکی بینینی کارەکتەرەکە تێکدەشکێنێت و هەستی متمانە لای خوێنەر لاواز دەکات.

داهێنانە نوێیەکان لە ڕووی تەکنیک و ناوەڕۆکەوە

لە مێژووی ئەدەبدا، ڕۆمانە نوێخوازەکان ئەوانەن کە جورئەتی ئەوە دەکەن لە چوارچێوە باوەکانی گێڕانەوە دەربچن و فۆرم و ناوەڕۆکێکی تازە پێشکەش بکەن. ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» لە نووسینی بە یەکێک لەو هەوڵە ئێکسپێریمنتاڵانە دادەنرێت لە ئەدەبیاتی نوێی کوردیدا کە کۆمەڵێک داهێنانی تەکنیکی و فیکریی لەخۆ گرتووە، هەرچەندە ئەم داهێنانانە بێ باج نەبوون.

لە ڕووی فۆڕم و شێوازی داڕشتنەوە، ڕۆمانەکە کۆمەڵێک یاریی تەکنیکیی ئەنجام داوە کە جێگەی سەرنجن. گەورەترین داهێنانی تەکنیکیی ئەم ڕۆمانە، هێنانەناوەوەی خودی پرۆسەی «نووسین»ـە بۆ ناو دەقەکە. ڕۆمانەکە تەنها چیرۆکێک ناگێڕێتەوە، بەڵکوو باسی چۆنیەتیی درووستبوونی چیرۆکەکەش دەکات. لە کۆتاییدا کاتێک مەحموود و فورات (نووسەرەکان ناو چیرۆکەکە) دەبنە بەشێک لە ململانێکە و بەدوای زادینادا ڕادەکەن، نووسەر «دیواری چوارەم» (ئەو دیوارە خەیاڵییەی نێوان خوێنەر و دەق) دەشکێنێت و خوێنەر ڕووبەڕووی شۆکێکی تەکنیکی دەکاتەوە.

لەبری بەکارهێنانی هێڵێکی ڕاستی گێڕانەوە (سەرەتا، ناوەڕاست، کۆتایی)، ڕۆمانەکە پشتی بە تەکنیکی پارچەپارچەکردن بەستووە. دە بەشی جیاواز بۆ دە کارەکتەری جیاواز (کاکەکان) کە لە ڕواڵەتدا پەیوەندییان بەیەکەوە نییە، بەڵام لە قووڵاییدا هەموویان وەک پارچە ئاوێنەیەکی شکاو، وێنەی یەک پاڵەوانی سەرەکی (حەمدی بەگ) پیشان دەدەن. ئەمە داهێنانێکە لە درووستکردنی گەلاڵەیەکی مۆزاییکیدا.

ڕۆمانەکە سنووری نێوان هونەرەکان تێکدەشکێنێت. کاتێک حەمدی بەگ دەیەوێت بچێتە ناو «تابلۆ»کەی کاکە لاوە و نازەنین-ەوە، نووسەر تەکنیکی وێنەکێشان (فەزایەکی سێ دووریی بینراو) تێکەڵ بە تەکنیکی گێڕانەوەی زمانەوانی دەکات.

لە ڕووی فیکر و کرۆکی چیرۆکەکەوە، ڕۆمانەکە دەست بۆ بابەتگەلێک دەبات کە لە دەرەوەی ڕۆمانسییەت و ڕیالیزمی باودان. لە ڕۆمانی باودا، پاڵەوان عاشقی کەسێکی بەرجەستە دەبێت. بەڵام داهێنانی ناوەڕۆکی «دیلبەرا ئانی» لەوەدایە کە «حەمدی بەگ» عاشقی ژنێکە (زادینا) کە تەنها لەناو «چیرۆکێکی هەفتا و پێنج ساڵەدا» هەیە. ئەمە نوێنەرایەتیی قەیرانی مرۆڤی مۆدێرن دەکات کە ناتوانێت لەگەڵ واقیعدا هەڵبکات و پەنا بۆ وەهم و خەیاڵ دەبات. حەمدی بەگ جۆرێکە لە «دۆنکیشۆت»ی سەردەم کە لەگەڵ ئاشەکانی با نا، بەڵکوو لەگەڵ خەیاڵی دەقەکاندا دەجەنگێت.

سەرمای زستان و بەفر لەم دەقەدا، لە ناوەڕۆکێکی جوگرافییەوە گۆڕدراوە بۆ ناوەڕۆکێکی فەلسەفی. بەفرەکە هێمایە بۆ سڕبوونی کۆمەڵگا، وەستانی زەمەن و بەستەڵەکی پەیوەندییە مرۆڤایەتییەکان.

کارەساتەکانی ناو ڕۆمانەکە (وەک خنکاندنی کاکە وەلی لە خەودا، یان کەوتنی کاکە سوور بۆ ناو بیری نەوت)، بە شێوەیەکی دراماتیکی و ڕۆمانسی مامەڵەیان لەگەڵ نەکراوە، بەڵکوو وەک ڕووداوێکی پووچ و بێواتا خراونەتە ڕوو. ئەمەش داهێنانێکە لە پیشاندانی بێبایەخیی چارەنووسی مرۆڤ لە جیهانێکی شێواودا.

داهێنانەکان پێویستیان بە باڵانس هەیە لەگەڵ چێژی خوێنەردا. لێرەدا دەبێت بە ڕاشکاوی ئاماژە بەوە بکەین کە ئەم سەرکێشییانە بەتەواوی سەرکەوتوو نەبوون. ئەگەرچی تەکنیکی مێتا-فیکشن و پارچەپارچەکردن بۆ ڕەخنەگرێکی ئەدەبی سەرنجڕاکێشن، بەڵام بۆ خوێنەری ئاسایی، ئەم داهێنانانە دەبنە هۆی ونکردنی چێژی چیرۆکەکە. خوێنەر ناتوانێت پەیوەندییەکی سۆزداری لەگەڵ کارەکتەرێکدا دروست بکات کە خەریکە دەبێتە قوربانیی «یارییەکی تەکنیکی»ی نووسەرەکەی.

گۆڕینی فۆڕمی کۆتاییی ڕۆمانەکە بۆ ڕاکردنی نووسەرەکانی ناو چیرۆک بەدوای زادینادا، ئەگەرچی داهێنانێکی جوانی پۆست-مۆدێرنە، بەڵام وەک پێشتریش باسمان کرد، هەستێکی وا دەدات کە نووسەر نەیتوانیوە چیرۆکەکە لەناو لۆژیکی خەیاڵدانەکەی خۆیدا کۆتایی پێ بهێنێت، بۆیە پەنای بردووەتە بەر تەکنیکێکی دەرەکی.

گشتییەتی ئۆرگانیکی و ئەنجامی سەریەکخراوەی ڕۆمان

لە ڕەخنەی ئەدەبیدا، «گشتییەتی ئۆرگانیکی» بەرزترین پێوەرە بۆ هەڵسەنگاندنی هەر کارێکی هونەری. ئەم چەمکە پرسیار لەوە دەکات: ئایا تەواوی پارچەکانی ڕۆمانەکە (گەڵاڵە، کارەکتەر،

فەزا، زمان، ڕووداو) وەک ئەندامەکانی یەک جەستەی زیندوو کار دەکەن و خزمەت بە یەکتر دەکەن؟ یان تەنها کۆمەڵێک پارچەی لکێنراون بەیەکەوە؟ ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» لەم تاقیکردنەوەیەدا، خوێنەر و ڕەخنەگر دەخاتە بەردەم هەڵسەنگاندنێکی دژوارەوە.

ڕۆمانەکە لە بنەڕەتدا پشتی بە پێکهاتەیەکی پەرتەوازە[29] بەستووە، بەڵام نووسەران لە ڕێگەی چەند توخمێکەوە هەوڵیان داوە گشتییەتی ئۆرگانیکی بپارێزن. چەقی یەکخەر. ئەگەرچی ڕۆمانەکە دە بەشی سەربەخۆی هەیە (چیرۆکی کاکەکان)، بەڵام ئامادەیی بەردەوامی «حەمدی بەگ» وەک گەڕیدەیەک بەدوای «زادینا»دا، ئەو دەزووە نەبینراوەیە کە هەوڵ دەدات ئەم دە مرواریيە جیاوازە بکات بە یەک ملوانکە.

یەکێک لە سەرکەوتنەکانی ئەم ڕۆمانە لە ڕووی ئۆرگانیکییەوە، پاراستنی «تۆن» و «کەش»ی ڕۆمانەکەیە. لە سەرەتاوە تا کۆتایی، خوێنەر هەست بە یەک جۆر لە نامۆبوون، پووچگەری و ساردییەکی ڕۆحی و جوگرافی (بەفرەکە) دەکات. تەنانەت مردنە جیاوازەکانیش (خنکان، کەوتنە ناو بیر) خزمەت بە یەک تێمای گشتی دەکەن کە ئەویش «شکستی مرۆڤە لەناو واقیعدا».

تێکەڵبوونی واقیع و خەیاڵ تەنها لە یەک بەشدا نییە، بەڵکوو بەناو تەواوی دەقەکەدا بڵاو بووەتەوە. چوونە ناو تابلۆ، خەون و چیرۆکە کۆنەکان، زەمینەسازییەکی ئۆرگانیک دەکەن بۆ ئەو شۆکەی لە کۆتاییدا ڕوو دەدات.

سەرەڕای ئەو هەوڵانە، کاتێک ڕۆمانەکە وەک یەک پارچەی سەریەکخراو دەخوێنینەوە، هەست بە چەند درزێک دەکەین کە ڕێگرن لە دروستبوونی گشتییەتێکی ئۆرگانیکیی بێگەرد. لە جەستەیەکی ئۆرگانیکدا، بڕینی هەر ئەندامێک دەبێتە هۆی مردن یان کەمئەندامبوونی تەواوی جەستەکە. بەڵام لە «دیلبەرا ئانی»دا، ئەگەر بۆ نموونە بەشی «کاکە باوە» یان

[29] Fragmented.

«کاکە جوان» بەتەواوی لە ڕۆمانەکە دەربهێنین، گەلالە سەرەکییەکەی حەمدی بەگ هیچ زیانێکی بەرناکەوێت و تێناکشێت. ئەمەش نیشانی دەدات کە لکاندنی هەندێک لە بەشەکان «میکانیکی»یە (لەتەنیشت یەک دانراون) نەک «ئۆرگانیکی» (لەناو یەکتردا ڕواون).

ڕۆمانەکە کاتێکی زۆر (دە بەش) تەرخان دەکات بۆ ناساندنی فەزا و کارەکتەرە لاوەکییەکان، بەڵام چارەسەر یان لووتکەی کێشەکە (گرێی دەروونیی حەمدی بەگ و دەرکەوتنی زادینا) زۆر بە خێرایی و لە یەک بەشی کۆتاییدا ڕوو دەدات. ئەم ناهاوسەنگییە وا دەکات ڕۆمانەکە لەسەرەتادا قورس و خاو بێت و لە کۆتاییدا بەپەلە و کتوپڕ بێت.

کاتێک خوێنەر دەگاتە دێڕی کۆتایی، ئەو وێنە گشتییەی (ئەنجامەی) لە خەیاڵیدا دروست دەبێت چییە؟ وەک ئەنجامێکی سەریەکخراو، دەتوانین بڵێین «دیلبەرا ئانی» وەک «پرۆژەیەکی فیکری و فەلسەفی» لەسەر تێکشکاندنی واقیع و هێزی خەیاڵ زۆر سەرکەوتووە، بەڵام وەک «گێڕانەوەیەکی چێژبەخش و یەکگرتوو»، باجی فرەیی کارەکتەرەکان و ئاڵۆزییە تەکنیکییەکانی داوە.

ڕۆمانەکە بە کۆتاییە کراوە و مێتا-فیکشنییەکەی، بە مەبەست ڕەتی دەکاتەوە وەڵامێکی ئامادەکراو بداتە خوێنەر. ئەنجامە سەریەکخراوەکە ئەوەیە کە هیچ ڕاستییەکی ڕەها نییە؛ حەمدی بەگ، زادینا و تەنانەت نووسەریش دەبنە قوربانیی خەیاڵدانی خۆیان. ئەمەش وادەکات ڕۆمانەکە وەک مەتەڵێکی سارد و بێوەڵام لە یادەوەریی خوێنەردا بمێنێتەوە.

وتەی کۆتایی

ڕۆمانی «دیلبەرا ئانی» سەرکێشییەکی ئەدەبی و تاقیکردنەوەیەکی پۆست-مۆدێرنە کە دەیەوێت سنوورەکانی نێوان نووسەر، دەق و خوێنەر بسڕێتەوە. دوای شیکردنەوەیەکی قووڵ و ورد بۆ تەواوی ماکەکانی ئەم ڕۆمانە، دەتوانین دەرئەنجامی هەڵسەنگاندنەکە لەم خاڵە سەرەکییانەدا چڕ بکەینەوە:

ڕۆمانەکە لە گەیاندنی پەیامە فەلسەفییەکەی (کە مرۆڤی نامۆبوو ناتوانێت لەناو واقیعدا بژی و پەنا بۆ وەهم دەبات) زۆر سەرکەوتووە. حەمدی بەگ وەک دۆنکیشۆتێکی مۆدێرن، نوێنەرایەتیی ئەم قەیرانە دەکات. بەڵام لە بەرامبەردا، ڕۆمانەکە قوربانیی بە پێکهاتەی گێڕانەوە داوە؛ فرەییی کارەکتەرە پەراوێزییەکان و نەبوونی هۆکارمەندییەکی لۆژیکیی توندوتۆڵ، وای کردووە دەقەکە لە ڕووی ئۆرگانیکییەوە پەرشوبڵاو بێت و زیاتر لە کۆمەڵە چیرۆکێکی یەکتێما بچێت تا ڕۆمانێکی یەکگرتوو.

خەیاڵدانی نووسەر بۆ دروستکردنی فەزایەکی بەستەڵەک و سڕبوو، یەکێکە لە جوانییەکانی ئەم کارە. بەفر لێرەدا دەبێتە کارەکتەرێک کە ڕۆحی شارەکان و مرۆڤەکان دادەپۆشێت. بەڵام زێدەڕۆییکردن لە وەسفی وەستاو و نەبوونی دژبەری لە کەشوهەوا و ڕووداوەکاندا، هەستی ماندووبوون و بێزاری لای خوێنەر دروست دەکات، چونکە جووڵە دراماتیکییەکان لەناو ئەو بەفرەدا چەقیان بەستووە.

بڕیاری کۆتاییی ڕۆمانەکە بە هێنانەناوەوەی خودی نووسەر و تێکشکاندنی «دیواری چوارەم»، کارێکی جوانی فۆڕمییە. هەرچەندە ئەم تەکنیکە لە ڕووی پێکهاتەی کلاسیکییەوە وەک هەڵاتنێک لە گرێچنی[30] دەردەکەوێت، بەڵام بۆ خوێنەر جێگەی تێڕامانە کە چۆن درووستکەرانی دەقەکەش دەبنە قوربانیی خەیاڵدانی خۆیان.

---

[30] Deus ex machina.

گەورەترین لاوازیی ڕۆمانەکە، مامەڵەکردنە لەگەڵ ئامرازە سەرەکییەکەیدا کە زمانە. تێکەڵبوونی گۆشەنیگای کارەکتەرەکان و ونبوونی دەنگی سەربەخۆیان، لە پاڵ بوونی دەیان هەڵەی ڕێنووسی و تێکەڵکردنی زمانی ئاخاوتن و نووسین لە گێڕانەوەدا، زیانی گەورەی بە متمانەی خوێنەر گەیاندووە. خەیاڵێکی هێندە گەورە، پێویستی بە زمانێکی یەکجار وردتر و پاکنووسکراوتر هەبوو.